

EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ'NİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ TASLAK ÖĞRETİM PROGRAMI İNCELEME VE DEĐERLENDİRMEŐİ

31 Temmuz 2017

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Din Öğretimi Genel Müdürlüğü 21 Temmuz 2017’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Taslak Öğretim Programını (4-8; 9-12. sınıflar) kamuoyuyla paylaştı. 31 Temmuz Pazartesi gününe kadar süren askı süreci boyunca, paydaşlar taslak öğretim programları kategorisinde bulunan görüş bildirme formları aracılığıyla geri bildirimlerini MEB’e iletebiliyor.

2003 yılından bu yana herkes için nitelikli eğitim vizyonu ile çalışan Eğitim Reformu Girişimi (ERG), kuruluşundan bu yana, Türkiye’deki zorunlu din derslerini çocuk gelişimi ve insan hakları açısından inceleyen çok sayıda bilgi notu ve rapor yayımladı.¹ Bu bilgi notu, taslak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretim programını çocuk odaklı bir bakış açısıyla ve 2011-12 yılında kullanılmaya başlanan DKAB öğretim programlarıyla karşılaştırmalı olarak inceliyor. ERG tarafından hazırlanan bu bilgi notu, Okan Üniversitesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Mesude Atay’ın, Eğitim Uzmanı Işık Tüzün’ün ve İnanç Özgürlüğü Girişimi Proje Yöneticisi Dr. Mine Yıldırım’ın görüşleriyle birlikte oluşturuldu, Dr. Aysel Madra tarafından kaleme alındı.

Genel değerlendirme

Nesnellik ve çoğulculuk açısından eleştirilen, ulusal ve uluslararası yargı kararlarında insan hakları standartlarıyla uyumlu olmadığı tespit edilen 2011-2012 DKAB programıyla kıyaslandığında, **21 Temmuz’da kamuyla paylaşılan taslak öğretim programının, tüm dinlere ve inanç biçimlerine eşit mesafede duran; dine dayalı olmayan bir ahlak anlayışı benimseyen; tarafsızlık, nesnellik, çoğulculuk ilkelerini temel alarak “dinler hakkında eğitim” veren bir yapıda olmadığı görülüyor.**

“Güncellenen” DKAB taslak öğretim programında yapılan bazı değişiklikler olumlu yöndedir. Taslak programda Alevilik eski öğretim programına göre daha geniş kapsamda ele alıyor. İslam dışı dinlere (Yahudilik, Hristiyanlık, Hint ve Çin dinleri) ayrı birer ünite ayrılıyor. Ayrıca, taslak öğretim programında, 2011-12 programında sıklıkla kullanılan “dinimiz”, “peygamberimiz”, “kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim” vb. terimler büyük ölçüde kullanılmıyor. Bu yaklaşımın kitap içeriklerinde de sürdürülmesi önemlidir. Türkiye’de bulunan inançlar listesinde Yahudi ve farklı Hristiyan gruplar² dışında Bahailik ve Yehova Şahitliği’ne de yer verilmesi olumlu bir adımdır.

¹ ERG’nin konuyla ilgili raporlarına www.egitimreformugirisimi.org adresinden ulaşabilirsiniz: Türkiye’de Din ve Eğitim: Değişim İhtiyacı (2005); Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu (2007); Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci (2011); Seçmeli değil “isteğe bağlı” din eğitimi! (2012); 2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin bir Değerlendirme (2012).

² Musevi Hahambaşılığı, Ermeni Kilisesi, Süryani Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesi, Türk Ortodoks Kilisesi, Yehova Şahitleri, Nusayrilik, Bahailik, Yezidilik’e yer verilirken Latin Katolik Kilisesi ve Türk Protestan Kilisesine yer verilmiyor.

Ancak, birkaç olumlu değişikliğe rağmen,

- Sünni İslam dışındaki din ve mezheplere ayrılan ünite ve kazanım sayısı ve bu inançların ele alınış biçimi, tarafsızlık, nesnellik, çoğulculuk ilkelerini temel alan “dinler hakkında eğitim” yerine, belirli bir dinin inanç esaslarını ve ibadetlerini benimsetmeyi amaçlayan “din eğitimi” unsurları içeriyor.
- Öğrencilere 4. sınıftan 12. sınıfa kadar haftada iki kez zorunlu olarak okutulacak olan DKAB dersinin taslak öğretim programı, geçmişteki gibi, öğrencilere Sünni İslam bakış açısıyla din ve ahlak anlayışı aktarıyor.
- Ayrıca, taslak program “millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri” neredeyse yalnızca Türklük ve İslam üzerinden işleyerek, çoğulculuktan uzak ve dışlayıcı bir tutum sergiliyor. Ancak, bu gibi değerler birçok kaynak temel alınarak oluşturulmalıdır.

DKAB dersinin zorunlu olarak okutulacak olması, **Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni (AİHS) ihlal etmeye devam edeceği anlamına gelir.** 2007’deki Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye davası kararından sonra, Mansur Yalçın/Türkiye davasında, 16 Eylül 2014’te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), DKAB dersi nedeniyle Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni ihlal ettiğine bir kez daha karar verdi.³ Bu kararın temel nedeni, Sünni-İslam bazlı bir dersi Alevi öğrencilerin de almasının zorunlu tutulması, Hristiyan ve Musevi öğrencilere tanınan muafiyet hakkının herkese tanınmaması ve dersten muaf olmak için ayrımcı olmayan bir mekanizmanın bulunmamasıydı.⁴

Taslak programda yer bulan/alan değişiklikler, zorunlu DKAB dersinde İslam içindeki ve dışındaki çeşitliliği daha çok yansıtırsa da, program “çoğulcu” ve “kapsayıcı” bir yaklaşım benimsemek yerine, “Türk/İslam kültür ve değerlerini” temel alıyor.⁵ Dolayısıyla, **taslak program nesnel ve tarafsız olmayan bir yaklaşım sergiliyor. Bu da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokol 1 Madde 2’de belirtilen “[D]evlet, eğitim ve öğrenim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasına sağlama haklarına saygı gösterir” gerekliliğiyle çelişiyor.**⁶

Eğitimde din ve vicdan özgürlüğünün korunması için, din eğitimiyle ilgili bulunan anayasal zorunluluğun kaldırılması, eğer DKAB dersinin zorunlu statüsü devam edecek ise de “inançsızlık da dahil olmak üzere farklı mezhepler, dinler ve inançların birlikte karşılıklı anlayış

³ Tüzün, I. (2014, 22 Eylül). “‘Din Eğitimi’nden ‘Dinler Hakkında Eğitim’e”. *Cumhuriyet*.

⁴ Tüzün, I. (2014, 22 Eylül). “‘Din Eğitimi’nden ‘Dinler Hakkında Eğitim’e”. *Cumhuriyet*.

⁵ Bu değerlendirme Mine Yıldırım tarafından 2011-2012 öğretim programları için yapılsa da, 2017-2018 taslak öğretim programı için de geçerli olmaya devam ediyor. Bakınız, ERG (2012). “2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin bir Değerlendirme”.

⁶ Tüzün, I. (2014, 27 Eylül). “Zorunlu din dersi ve AİHM kararı.” *Al Jazeera Türk*. Temmuz 2017 tarihinde şuradan ulaşıldı: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/zorunlu-din-dersi-ve-aihm-karari>.

ve saygı temelinde yaşamasına katkıda bulunabilecek bir ders” olarak tasarlanması⁷ ve “ayrımcılık yaratmayacak ve damgalanmaya yol açmayacak bir muafiyet mekanizmasının kurulması” gerekir.⁸ DKAB dersinin öğretim programı son haline getirilirken ideolojik ve politik kaygılardan ziyade, birincil öncelikler “çocuğun yüksek yararının gözetilmesi” ve çocukların “tam gelişimini sağlayacak mekanizmaların oluşturulması” olmalıdır.⁹ Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yayınlanmış olan Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Eğitime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri’nin (Toledo İlkeleri) sunduğu yararlı ve kullanışlı kazanım ilkelerinden de olabildiğince yararlanmakta fayda vardır.¹⁰

Görüş verme süreci hakkında

Türkiye’de yıllardır tartışmalara yol açan zorunlu DKAB dersinin taslak programının kamuoyuyla paylaşılması ve paydaşların katkısının alınması önemli olmakla birlikte, görüş bildirmek için tanınan sürenin yetersiz olması derinlemesine değerlendirme yapmayı güçleştirmiştir.

Zorunlu DKAB dersiyle ilgili daha derinlikli değerlendirme yapılamamasının nedenlerinden biri konuyla ilgili paylaşımların sınırlı olmasıdır. 21 Aralık 2015’de kesinleşen Mansur Yalçın/Türkiye kararının ardından, Türkiye’nin hazırlanması gereken eylem planı, 21 Aralık 2015 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunuldu.¹¹ Sunulan planda, konuya ilişkin tavsiye kararı alacak geniş katılımlı bir çalışma grubu kurulacağı; MEB’le birlikte çalışacak bu grubun çeşitli kamu kurumu ve sivil toplum örgütü temsilcileriyle akademisyenlerden oluşacağı ve Mart 2016’da başlayan çalışmaların 2016 sonunda tamamlanacağı taahhüt edildi.¹² Ancak, çalışma grubuna kimlerin davet edildiği ve bugüne kadar yaptığı tartışmalar ve incelemeler kamuoyuyla paylaşılmıyor.

Önümüzdeki süreçte, taslak programa verilen görüşler temelinde programda ne gibi değişiklikler yapıldığının kamuoyuyla paylaşılması, sürecin katılımcılığını, saydamlığını ve hesapverilebilirliğini destekleyecektir. Ayrıca, program son halini aldıktan sonra, ders materyallerinin hazırlanması ve öğretmenlere destek verilmesi süreçlerinin çoğulcu, saydam ve katılımcı bir biçimde planlanması ve paylaşılması gerekir. Şubat 2017’de askıya alınan ve

⁷ Tüzün, I. (27 Eylül 2014). “Zorunlu din dersi ve AİHM kararı.” *Al Jazeera Türk*. Temmuz 2017 tarihinde şuradan ulaşıldı: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/zorunlu-din-dersi-ve-aihm-karari>.

⁸ ERG (2011). Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci.

⁹ ERG (2011). Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci.

¹⁰ Diğer ilkelerin yanı sıra barış eğitimine katkıda bulunacak şu ilkeler özellikle önemlidir: Dinsel topluluklar ve üyelerine ilişkin olumsuz basamaklı tipler hakkında bilgi sahibi olarak bunları fark etmek ve sorgulamak; dinsel farklılıklara saygının olmadığı zamanlarda, tarih içinde, aşırı şiddet yaşandığına dair tarihsel ve psikolojik bir anlayışa sahip olmak; hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığın olduğu ortamda, saygılı ve hassas bir şekilde karşı harekete geçebilme becerisine sahip olmak.

¹¹ Tüzün, I. (2016). “4+4+4”ün Ardından Türkiye’de Din ve Örgün Eğitim”, *SAHA*, 4, s. 40.

¹² Tüzün, I. (2016). “4+4+4”ün Ardından Türkiye’de Din ve Örgün Eğitim”, *SAHA*, 4, s. 40.

Temmuz 2017’de son hallerinin kamuya paylaştığı 51 öğretim programının görüş verme sürecinde aksayan bu konulara hassasiyet gösterilmesi, verilen görüşlere değer yüklenmesi önemlidir.

Taslak öğretim programının genel amaçları, temel yaklaşımı, programın vizyonu, ve beceriler

DKAB taslak öğretim programı, önceki program gibi eklektik bir yapıya sahiptir; dinler hakkında bir ders, İslam din dersi ve ahlak dersi olma niteliklerini bir arada ancak sistematik olmayan bir şekilde, iç içe geçmiş ve çoğu zaman netlikten uzak bir şekilde barındırıyor. Örneğin, “din” kelimesiyle çoğu zaman İslam kastediliyor. “Din” nadiren genel anlamıyla kullanılıyor. Bunun sonucunda, nesnel ve tarafsız bir ders olma hedefiyle yola çıkmış olsa dahi, din (İslam) eğitimi ve İslam ahlakı öğretimi niteliklerini koruyor.

Taslak programın genel amaçları arasında öğrencilerin “İslam dininin ana kaynaklarını tanımaları”, “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları”, “Muhammed’i (s.a.v.) tanımaları” gibi İslam diniyle ilgili somut amaçlar belirtilirken, diğer dinlerle ilgili somut amaçlar yerine öğrencilerin “Farklı inanç ve yorumları tanımaları ve bunlara saygı duymaları”, “Dinin farklı yorumlarının bir zenginlik olduğunu fark etmeleri” gibi amaçlara yer verilmesi dersin İslam merkezli olduğuna işaret ediyor.

Benzer şekilde, “İslam dininin; kültürümüz, dilimiz, sanatımız, örf ve âdetlerimiz üzerindeki etkisini fark etmeleri” amacı diğer dinlerin Türkiye’deki kültürler üzerinde bir etkisi olmadığını izlemine vererek, İslam’ı diğer inançlara göre önceliklendiriyor. Bu amaçlar, **“Farklı dinî anlayış ve yorum biçimlerini birer zenginlik olarak görmeleri ve birlikte yaşama kültürü edinmeleri” amacıyla karşılaştırınca İslam dışındaki dinlere yalnızca öğrencilerin “bir arada yaşama kültürü” edinmesi için müsamaha gösterildiği izlenimi veriyor ve dinler arasında bir hiyerarşi yaratıyor.** Benzer şekilde, “kültürel farkındalık” becerisi altında değinilen “Dinî ve millî değerlerin yaşatılmasına yönelik bir dünya görüşüne sahip olma” ve “Dinin, millî kültürü oluşturan unsurların başında geldiğinin bilincinde olma” becerileri İslam kültürünü norm olarak yansıtıyor. Başka bir deyişle, programın temel amacında belirtilen, **“Farklı dinler ... dinler açılımlı nesnel bir yaklaşımla öğretime konu edilmiştir” yaklaşımı İslam dışı dinlerle ilgili öğretilere yansıtılsa da, İslam diniyle ilgili öğretilere yansımıyor.**

Ortaöğretim programının genel amaçları arasında yer alan “İslam düşüncesinde farklı anlayış ve yorum biçimlerini tanımaları” ifadesi olumlu olmakla birlikte, ünitelerde Sünnilik dışı mezheplere yeterince yer ayrılmaması, Alevilik-Bektaşilik’in “tasavvufi yorum” olarak ele alınması, ve konuların ağırlıklı Sünnilik üzerinden işlenmesi de DKAB dersinin Sünni merkezli bir anlayışla oluşturulduğunu gösteriyor. Dolayısıyla, taslak programın sorunlu olmasının

nedenlerinden biri, yalnızca Sünni İslam dışı mezhep ve inançlara ayrılan yerin sınırlı olması değil, bu konuların aynı zamanda “İslam dininin bakış açısından” ele alınmasıdır. Örneğin, “dini metinleri anlama ve yorumlama becerisi” yalnızca Kur’an-ı Kerim üzerinden tanımlanıyor.

Programın temel yaklaşımında “İslam dini ve diğer dinler hakkında bilimsel bilgi[nin] ön planda” tutulacağına belirtilmesine rağmen “Bireylerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerler hakkında doğru bilgi sahibi olabilmeleri için İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili değerlerin kazandırılması” ifadesinin kullanılması çelişkilidir. Taslak öğretim programı boyunca oldukça sınırlı yer verilen ahlak anlayışının İslam üzerinden ele alınması, yalnızca İslam dinine mensup olmayan vatandaşların din ve vicdan özgürlüğü açısından değil, aynı zamanda inançsız vatandaşlarının özgürlükleri açısından da sakıncalıdır. Benzer şekilde, taslak programın temel yaklaşımında belirtilen “Kendi inancı ile mutlu ve barışık olmalarını sağlama” ifadesi, çocuğun veya ailelerinin inançsız olma durumunu da kapsayacak bir şekilde ve uluslararası hukuka uygun olarak yorumlanmalıdır.

Uluslararası sözleşmelerde çocuğun din ve ahlak eğitimi hakkı

Çocuk hakları ihlalinin önleyen mevzuatlar incelendiğinde, çocukların eğitimlerinin kendi kültür, inanç ve değerleri içinde verilmesi gerekliliği üzerinde durulduğu görülür. Bu bağlamda, özellikle “din ve ahlak” eğitiminin “eğitim hakları ilkeleri” ile uyumlu olması beklenir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS) kapsamında, din ve ahlak eğitimi ESKHUS Genel Yorum 13’te “öğrenim özgürlüğü hakkı” konusunda taraf devletlere, din ve inanç özgürlüğünün sağlanmasına ilişkin gereklilikler hatırlatılır. Bunlardan biri, ebeveynlerin ve vasilerin, çocuklarının kendi inançlarına uygun biçimde dini ve ahlaki eğitim görmelerini sağlama özgürlüklerine saygı gösterme yükümlülüğüdür. Komite, bu bileşenin, yansız ve nesnel; fikir, vicdan ve ifade özgürlüğüne saygılı bir biçimde olduğu takdirde, kamuya ait okullarda dinler tarihi veya ahlak gibi konularda eğitim verilmesine olanak tanıdığı görüşündedir. Komite, belirli bir din veya inanca ilişkin kurallar konusunda dersler içeren kamusal eğitimin, ayrımcılık doğurmayan muafiyetler ya da ebeveynlerin ve vasilerin istekleri ile uyumlu alternatifler sağlayan koşullar oluşturulmadığı sürece, 13. Maddenin 3. Paragrafına ters düştüğüne işaret ediyor. 26. ESKHUS Genel Yorum 13’de yer alan “eğitim görme hakkı” ile ilgili bölüm incelendiğinde, din ve ahlak eğitiminin, taraf devletlerin yerine getirmesi zorunlu olan “kabul edilebilirlik” ilkesi açısından tartışmalı bir noktada durduğu görülür.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında din ve ahlak eğitimi “eğitim hakkı”, Ek Protokol 1 Madde 2’de düzenlenir: “Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, anne ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir”. İlgili madde bireylere eğitim hakkı tanır; bu hak eğitim kurumlarından yararlanmak

isteyen herkes için geçerlidir. Maddenin ikinci kısmında ise devletin, eğitim alanındaki görevlerini yerine getirirken, anne-babanın dini ve felsefi inançlarına saygılı olması gerektiği belirtilir. Böylece, iki farklı hak gibi görünen konular birbiriyle ilişkili olarak ele alınır. Eğitim hakkının tam olarak gerçekleşebilmesi, bireyin kendi inançları ya da inanmama hakkı doğrultusunda eğitim olanaklarından yararlanabilmesine bağlıdır.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (MSHUS) din ve ahlak eğitimi düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen Madde 18, anne-babaların çocuklarına, kendi inançları doğrultusunda din ve ahlak bilgisi eğitimi verme hakkı olduğunun altını çizer. Buna karşın, söz konusu hüküm bu eğitimin nasıl saptanacağı konusuna açıklık getirmez.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (İHK) Genel Yorum 22'de bu özgürlüğün okullarda din ve ahlak bilgisi eğitimi verilemeyeceği anlamına gelmediğini; ancak, bu derslerin tarafsız ve nesnel bir şekilde verilmesi gerektiğini vurgular. Anne-babanın inançlarına aykırılık taşıyan dersler varsa, ayrımcı olmayan bir muafiyet sistemi tasarlanmasını veya anne-babanın inançlarına uygun alternatif başka bir eğitim verilmesini tavsiye eder.

Temel yaklaşımlarda, “öğrencilerin din ve ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları” ve “öğrenme-öğretme sürecinde kazanmaları beklenen bilgi, beceri, tutum, değer ve kavramların yardımıyla bir arada yaşama bilincine sahip olmaları”nın hedeflenmesi, DKAB derslerinin daha tarafsız bir hale dönüşmesi için önemlidir. Bu yaklaşımın ünite ve kazanımlara da yansımaları gerekir; ancak yukarıda ifade edilen değerlendirmeler bunun olmadığını açıkça gösteriyor.

Öğretim programında temel yaklaşımlar bölümünde “temel becerileri ön planda tutan, öğrenme-öğretme sürecinde öğretmen ve öğrenciyi aktif kılan, öğrenci katılımına ve öğretmen rehberliğine ağırlık veren bir yaklaşım benimsendiği” belirtilmiştir. Bu yaklaşım, 1., 5. ve 9. sınıflarda uygulanmaya başlayacak diğer öğretim programlarında da belirtilen ve öğrenciyi merkeze alan yaklaşımla tutarlıdır. Ancak, bu yaklaşımın bütün sınıf düzeylerindeki kazanımlara yansımaları gerekir. Bunun sağlanmasında, öğretim programları kadar, öğretmenler için gerekli destek mekanizması kurulması ve öğretmenlere bu yaklaşıma uygun bir tutum değişikliği yaratmayı amaçlayan eğitim programları da önemli olacaktır.¹³

Taslak öğretim programındaki ünitelerin içeriğiyle ilgili değerlendirmeler

- Taslak ilköğretim programı İslam ağırlıklıdır. Ortaöğretim programında İslam dışı inançlara daha fazla yer ayrılrsa da, bu yaşta öğrenciler büyük ölçüde bakış açılarını kurdukları için, öğrencilerin diğer din ve inançlarla tanışmaları için geç bir aşamadır. Öğrencilerin, ortaokul

¹³ ERG (2011). [Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci](#).

düzeyinde, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler gibi seçmeli dersler alabildiği düşünülünce, zorunlu DKAB dersinin İslam ağırlıklı olmasının ve çoğulculuk yaklaşımıyla hazırlanmamasının gerekçesi yoktur.

- **İlköğretim programının çeşitli ünitelerde yer alan ve tarafsızlık, nesnellik ve çoğulculuk ilkeleriyle çelişen aşağıdaki ve benzeri ifadeler değiştirilmeli, bazı ifadeler tamamen kaldırılmalı; DKAB dersi bu bakış açılarıyla işlenmemelidir.**

- 4. sınıf, "Hz. Muhammed'i (S.A.V.) Tanıyalım" adlı 3. üniteye yer alan "peygamberimiz" ifadesi tarafsızlık ilkesiyle çeliştiği için kaldırılmalıdır.
- 5. sınıf "Allah'a İman" isimli 2. üniteye yer alan "Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu kavrar" kazanımı çocuğun inançsız olma durumunu reddeden bir yaklaşım sergilediği için inançsız vatandaşların inanç özgürlüğü açısından sakıncalıdır.
- 6. sınıf "İlahi Kitaplara İman" isimli üniteye alan "kazanımda Kur'an-ı Kerim dışındaki kitapların asıllarının tahrif edildiğine değinilecek, Kur'an-ı Kerim'in kıyamete kadar geçerli tek kitap olduğuna vurgu yapılacaktır" ifadesi tarafsız ve nesnel bir yaklaşıma ters düştüğü için kaldırılmalıdır.
- Bazı ünitelerin açıklamalar kısmında yer alan, "Ünite genelinde konuların özelliğine göre İslam dininin bakış açısına değinilecektir", "İslam dininin çevre sorunlarına yaklaşımı" veya "İslam dininin sosyal adalet ve emeğe verdiği önem" gibi ifadeler, bütün inançlara eşit mesafede duran bir yaklaşımı yansıtmaktan çok uzaktır.

- Program boyunca farklı sınıf ve ünitelerde ele alınan ahlak kavramı, "ahlak", "güzel ahlak", "İslam ahlakı" gibi farklı terimlerle ifade edilse de, İslam dini temel olarak işleniyor. Örneğin, 4. sınıf 5. üniteye işlenen "Güzel Ahlak" konusu ağırlıklı olarak İslam üzerinden anlatılıyor. Bu üniteye öğrencilere Fatih suresi okutuluyor. **Öğretim programında ahlak konusunun öğrencilere yalnızca din üzerinden, özellikle de belirli bir din üzerinden, aktarılması, hem diğer inançlara mensup ailelerin hem de ahlak anlayışını dini öğretiler üzerine kurmayan inançsız vatandaşların özgürlükleri açısından sakıncalıdır.** Benzer şekilde, 9. sınıf "Gençlik ve Değerler" başlıklı 4. üniteye ele alınan iffet, şecaat gibi dini değerler yerine evrensel değerlerin üzerinde durulmalıdır. "Ahlak" kavramı, program yaklaşımında belirtilen "çoğulcu, nesnel, tarafsız olma" gibi ilkelerin hayata geçirilmesine elverişli bir kavramdır; kaynağını hem evrensel değerlerden hem de Türkiye'de mevcut olan din ve inançların temel kaynaklarından alabilir. Taslak program hedefleri arasında yer alan "Ahlâkî değerleri tanımları ve bunları içselleştirmeleri" ifadesi de göz önünde bulundurulduğunda, bunun ahlak anlayışını İslami veya dini öğretilere referansla kurmayan aileler için vicdani bir sorun

yaratacağı, Mansur Yalçın davasında AİHM'in belirttiği gibi çocuğun evde öğretilenle okulda öğretilen arasında kalacağı açıktır.

- 2011-12 öğretim programında öğrencilere verilecek kavramlar listesinde yer alan ve 5. sınıf, "Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım" ünitesinde ele alınan Nevruz ve Hidrellez kavramları taslak programda yer almıyor. Bu kavramların taslak programda yer almaması, inançları doğrultusunda Nevruz ve Hidrellez'i kutlayan vatandaşlar açısından sorunludur.
- Eski programla karşılaştırıldığında, taslak programda Alevilik-Bektaşilik daha geniş bir şekilde ele alınsa da, Alevilik'in ele alınış biçimi Alevilere eşit saygı gösteren bir yaklaşım sergilemiyor. Alevilik-Bektaşilik 7. sınıf "İslam Düşüncesinde Yorumlar" başlıklı 5. ünite altında "tasavvufi yorum" olarak Yesevilik, Kadirilik, Mevlevilik, Nakşibendilik ile birlikte ele alınıyor. Ayrıca, taslak programda, cemevi ibadethane olarak değil, "âyin-i cem erkânının yapıldığı, 'yol, adap ve erkân yeri'" olarak tanımlanıyor. Dolayısıyla, Alevi toplumunda yaygın bir şekilde kabul edilen cemevinin bir ibadet yeri olduğu görüşü kabul edilmediği için taslak program yanlı bir tutum sergiliyor. 6. sınıf 5. ünite "Önemli Gün ve Bayramlarımız" konusu işlenirken yalnızca Sünni İslam bayramlarına değinilirken, Alevilik-Bektaşilik'te kutlanan bayram ve önemli günlere yer verilmiyor. Taslak program boyunca, yer yer Alevi gelenek ve göreneklerine yer verilse de, öğretim programlarının Sünni egemen bir bakış açısıyla hazırlandığı açıktır.
- Taslak programdaki, İslam dışındaki diğer dinlerle ilgili ünite sayıları, kazanım sayıları ve ders saatleri oldukça azdır ve İslam bakış açısıyla yazılmıştır. Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine 11. sınıf 4. ve 5. ünitelerde, Hint ve Çin dinlerine 12. sınıf 4. ünite yer veriliyor. Daha küçük sınıflarda İslam dini dışındaki dinlere yer verilmiyor. İslam dışındaki dinler büyük ölçüde yukarıda bahsedilen ünitelerde ele alınırken, öğretim programı boyunca değişik konular altında yeterince ele alınmıyor. Örneğin, 6. sınıf 1. "İlahi Kitaplara İman" ünitesinde Tevrat, Zebul, İncil'e göre Kur'an-ı Kerim'in daha detaylı inceleneceği anlaşılıyor. Diğer bazı konular, yalnızca İslam dini çerçevesinde ele alınıyor. Ayrıca, bu ünite Tevrat, Zebur ve İncil'in tahrif edildiğinin ifade edilmesi İslam'ın içinden yapılan bir değerlendirme olduğu için programın nesnel ve tarafsız olma hedefiyle uyumlu değildir. Ek olarak, 9. sınıfta işlenen "İnsan ve Din" başlıklı 1. ünite yalnızca İslam üzerinden anlatılıyor ve diğer dinlere yer verilmiyor. 11. sınıftaki "Dünya ve Ahiret" başlıklı 1. ünite "Alevi-Bektaşi kültüründe cenaze uğurlama geleneklerine" kısaca değiniliyor ancak diğer inançlardaki geleneklere yer verilmiyor. Benzer şekilde, 5. sınıfta işlenen "Ramazan ve Oruç" başlıklı 3. ünite Alevi-Bektaşi oruç geleneklerine yer veriliyor ancak diğer inançlardaki oruç anlayışına değinilmiyor.
- 9. sınıf 3. ünite "İslam Dininde Temel İbadetler" altında cihad kavramı da ibadetler içinde yer alıyor. "İslam'da cihadın önemini ayet ve hadislerle açıklar" kazanımın açıklamasında

“cihad kavramı anlam genişliği göz önünde bulundurularak savaşla sınırlandırılmadan tüm boyutlarıyla ele alınacak ve günümüzde bu kavramın istismar edildiğine vurgu yapılacaktır” açıklaması yapılıyor. Diğer öğretim programlarına dahil edilen “cihad” kavramının belirli örgütler tarafından benimsendiği göz önünde bulundurulduğunda, eğer bu kavram öğretim programında tutulacaksa, ders kitaplarında radikal çağrışımlarından tamamen arındırılarak, eleştirel bir bakış açısıyla ve Toledo ilkeleri çerçevesinde aktarılmalıdır.

- 11. sınıf “Din ve Hayat” 3. ünitesinde sekülerizm, bazı diğer kavramlar (deizm, politeizm, pozitivizm, agnostisizm, ateizm, nihilizm) ile birlikte “inançla ilgili felsefi yaklaşımlar” konusu altında ele alınıyor. Burada, sekülerizm kavramından kast edilenin “toplumda ahiretten ve diğer dini, ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanması” mı yoksa ulus-devletlerdeki dini alan ile politik alan arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir devlet yönetimi mi olduğu net bir şekilde açıklanmalıdır. **Sekülerizm kavramının anayasal olarak korunduğu Türkiye Cumhuriyeti’nde, öğrencilere bu terimi yalnızca inançla ilgili bir felsefi yaklaşım olarak aktarmak doğru değildir.** Ayrıca, “İnançla İlgili Felsefi Yaklaşım” başlığının “Din İstismarı ve Sahte Peygamberlik” ve “Yaygın Hurafe ve Batıl İnanışlar” konularıyla aynı üniteye işlenmesi, bu konulara karşı önyargılı bir yaklaşım olduğu izlenimi veriyor. Din istismarı ve hurafelerle ilgili konuların 10. sınıftaki “Din ve Hayat” başlıklı 3. üniteye ele alınması, inançla ilgili felsefi yaklaşımlar konusunun ise, 11. sınıftaki gene “Din ve Hayat” başlıklı 3. üniteye ele alınması taslak programının içsel tutarlığı açısından daha uygun olacaktır. Böylece, 11. sınıf programına Yahudilik, Hristiyanlık gibi farklı dinleri anlatan ünitelerin yanı sıra, felsefi görüşleri aktaran bir ünite eklenecek ve 11. sınıf çocuklara farklı din ve felsefi görüşleri tanıtan bir yıl olacaktır. Ayrıca, bu konular, açıklama kısmında belirtildiği gibi, “...İslam dininin bakış açısına...” göre değil, kendi içlerinde felsefi ve sosyolojik metinler üzerinden işlenmelidir. Benzer şekilde, **12. sınıf “Hak ve Özgürlükler” isimli 1. üniteye işlenen laiklik kavramının din karşıtı bir anlayış olarak değil, bir yönetim kavramı olarak açıklanması gerekir.**

Sonuç

Geçtiğimiz hafta askıya çıkan **taslak DKAB öğretim programı**, 2011-2012 öğretim programına kıyasla Sünni İslam dışı mezhep ve inançlara daha fazla yer vererek, görece daha tarafsız bir dil kullansa da, **nesnel, çoğulcu ve tarafsız bir yapıya sahip değildir. Olduğu haliyle, taslak öğretim programı din (İslam) eğitimi ve İslam ahlaki öğretimi niteliklerini koruyor.** Ayrıca, taslak öğretim programı boyunca oldukça sınırlı yer verilen ahlak anlayışının İslam üzerinden ele alınması yalnızca İslam dinine mensup olmayan vatandaşların din ve vicdan özgürlüğü açısından değil, aynı zamanda inançsız vatandaşlarının özgürlükleri açısından da sakıncalıdır.

Taslak öğretim programının temel amaçlarında yer yer belirtilen “mezhepler üstü”, “bilimsel” ve “öğrenci merkezli” bir yapının bütün sınıf düzeylerindeki kazanımlara yansımaları ve dersin **genel yaklaşımının Türk/İslam kültürü vurgusu yerine kapsayıcı, çoğulcu, bütün din ve inançlara eşit mesafede duran bir yapıya evrilmesi gereklidir.** Ek olarak, “ayrımcılık yaratmayacak ve damgalanmaya yol açmayacak bir muafiyet mekanizmasının kurulması” gerekir. **Program son haline getirilirken, ideolojik ve politik kaygılardan ziyade, birincil öncelikler “çocuğun yüksek yararının gözetilmesi” ve çocukların “tam gelişimini sağlayacak mekanizmaların oluşturulması” olmalıdır.**

Taslak DKAB öğretim programının paylaşıldığı haliyle uygulamaya sokulması, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal etmeye devam edeceği anlamına gelir.

Ayrıntılı bilgi için:

Dr. Aysel Madra

Politika Analisti

ayselmadra@sabanciuniv.edu